

С. В. Чернишенко. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ. 2003. – 127 с.

8. Основні положення доповіді Міністра освіти і науки України Василя Кременя // Освіта. – 2004. – 3-4 березня. – № 11. – С. 2.

9. Школа майбутнього: Інтернет та вивчення іноземних мов : методичний посібник / упор. І. Ратушний. – Тернопіль : Лібра Terra, 2010. – 136 с.

10. Рождественська Д. Б. До проблеми застосування інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні української мови та культури мови у загальноосвітній середній школі (на матеріалі 6-9 класів) / Д. Б. Рождественська, Н. В. Сороко // Інформаційні технології і засоби навчання : зб. наук. пр. / Ін-т засобів навчання НАПН України. – К. : Атіка, 2005. – С. 162-170.

11. Смольяникова И. А. Информационные технологии в образовании : конгресс конференций [Электронный ресурс] / И. А. Смольяникова // Ресурсы ИКТ как технологическая составляющая учебной среды для формирования иноязычной компетенции. – Режим доступа : <http://ito.edu.ru/2003/II/2/II-2-2196.html> (21.12.12).

12. Співаковський О. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі : навч.-метод. посіб. [для студ. напряму підготовки «Початкова освіта»] / О. В. Співаковський, Л. Є. Петухова, В. В. Коткова. – Херсон, 2011. – 267 с.

13. Ставицька І. В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті [Електронний ресурс] / І. В. Ставицька. – Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1103> (21.12.12). – Назва з екрана.

14. Чередніченко Г. А. Мультимедійні технології у процесі викладання дисципліни «Іноземна мова» у вищих технічних навчальних закладах / Г. А. Чередніченко, Л. Ю. Шапран, Л. І. Куниця // Наукові записки. – Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2011. – №4. – С. 134-138. – (Серія «Педагогіка»).

15. Lim C. J. Pedagogical Usability Checklist for ESL/EFL E-learning Websites [Electronic resource] / C. J. Lim, S. Lee // Journal of Convergence Information Technology. – 2007. – Vol. 2. – No. 3 (September). – Available from : http://www.aicit.org/jcit/ppl/Vol2_No3_10.pdf.

Дата надходження до редакції: 24.09.2014 р.

УДК УДК 81*246.3: 37.02

Аліна ГУРІНА,

старший викладач кафедри методики змісту освіти Рівненського ОШО

БІЛІНГВІЗМ ЯК СПОСІБ ІНТЕГРАЦІЇ УЧНІВ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ СОЦІУМ

У статті розглядається білінгвізм як спосіб інтеграції школярів у полікультурний соціум Європи; аналізується європейський досвід набуття дво- та багатомовності в середній школі шляхом використання іноземної мови.

Ключові слова: білінгвізм, білінгв, природний (побутовий) білінгвізм, штучний білінгвізм, діалог культур.

В статье рассматривается билингвизм как способ интеграции школьников в поликультурный социум Европы; анализируется европейский опыт осуществления дву- и полиязычия в средней школе путем использования иностранного языка.

Ключевые слова: билингвизм, билингв, натуральный (бытовой) билингвизм, искусственный билингвизм, диалог культур.

Bilingualism is scrutinized in the article as a European experience of bilingualism introduction in secondary school by means of foreign language usage is analyzed.

Key words: bilingualism, bilingual person, natural (household) bilingualism, artificial bilingualism, dialogue of cultures.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Однією з особливостей сьогодення є мінливість і динамічність не тільки міждержавних відносин, а й геополітичної картини світу в цілому, оскільки розвинені держави надають вагомому значення ідеї глобалізації. Сьогодні на шляху до цієї мети важливими інструментами, що прискорюють її досягнення, стають інформаційні технології. Саме вони окреслюють перспективи та основні напрями розвитку світової спільноти щодо реалізації глобалізаційних прагнень. Відкриття міждержавних кордонів призводить до поширення багатомовності в суспільствах різних країн світу, у зв'язку з цим зростає й інтерес до проблеми білінгвізму.

Гострий соціальний інтерес до проблеми двомовності наразі характерний і для українського суспільства, проте актуальність і заангажованість цього питання, виражене емоційне забарвлення дискусії навколо означеної проблематики та маніпуляції поняттям перешкоджають виробленню загальнодержавної концепції мовної політики. Крім того, процес ускладнює й низка об'єктивних чинників, а саме: неоднотайність науковців у розумінні самого явища двомовності, наявність безлічі класифікацій і підходів до його тлумачення, неоднозначність трактування ролі білінгвізму для індивіда та суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню білінгвізму присвячено низку досліджень у різних галузях гуманітарних знань, а традицію вивчення означеної проблематики започатковано в лінгвістиці. Американський лінгвіст У Вайнрайх запропонував загальноприйняте на сьогодні визначення двомовності, під якою розумів практику поперемінного використання двох мов, а тих, хто ними користувався, називав двомовними особами [1]. У вітчизняній науці найбільш відомими в цій галузі є праці мовознавця Л. В. Щерби, який під двомовністю розумів здатність тих чи інших груп населення спілкуватися двома мовами [9]. Незважаючи на це, проблема білінгвізму як способу інтеграції учнів у європейський полікультурний соціум у сучасній історіографії є недостатньо розробленою.

Мета статті – розкрити зміст поняття «білінгвізм», визначити основні підходи до вивчення двомовності та її класифікації, охарактеризувати сутність білінгвізму як способу інтеграції школярів у полікультурний соціум Європи, проаналізувати європейський досвід набуття дво- та багатомовності в середній школі шляхом використання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Країна, держава, школа, сім'я – всі ці поняття тісно пов'язані з використанням мови. У світі нараховуються десятки багатонаціональних держав, у яких функціонують сотні мов. На цьому тлі різні за національністю люди об'єднуються в сім'ї, у зв'язку з чим поєднання мов у сім'ях зустрічаються найрізноманітніші.

Мова як основний засіб спілкування виконує роль інструмента, що забезпечує мобільність, ефективний обмін, поглиблення взаєморозуміння і взаємозбагачення представників різних культур багатонаціональної Європи. Мовне розмаїття сучасної Європи офіційно представлено 46 країнами, кожна з яких іноді налічує кілька регіональних мов та мов національних меншин.

Мовна політика розглядається як засіб формування культурної та релігійної толерантності особистості. При цьому акцент в розвитку мовної політики робиться на білінгвізмі та полілінгвізмі [2, с. 20].

Звертаючись до енциклопедії «Сучасна лінгвістика», отримуємо наступне визначення терміна «білінгвізм» – «двомовність як ознака мовної ситуації країни, регіону чи мовного стану індивіда, тобто володіння й користування особистістю чи певною групою етносу одночасно двома мовами: однією як рідною, іншою – набутою, але важливою для спілкування в деяких комунікативних сферах» [7, с. 52].

Двомовною або білінгвом вважають особистість, яка більш або менш постійно послуговується в житті двома мовами. За статистичними даними Євросоюзу, в наші дні приблизно 70% населення Європи певною мірою володіють двома та більше мовами. Значною є частина населення світу, яке послуговується в житті більше ніж однією мовою, а також етнічно неоднорідними є майже всі країни пострадянського простору, зокрема й Україна.

Як науковий феномен термін «білінгвізм» означає співіснування двох мов і розглядається в науковій літературі з двох позицій:

- 1) соціальне явище;
  - 2) індивідуальна характеристика особистості.
- Як соціальне явище білінгвізм – це специфіч-

ний стан суспільного життя, за якого спостерігається і визнається факт функціонування, співіснування двох мов у межах однієї держави. Розрізняють офіційний білінгвізм – термін, що відображає ситуацію, коли відразу дві мови визнані державою на рівні офіційних унаслідок юридично закріплених норм або законів. Кожна з мов має рівноправний статус. Серед типових прикладів країн з офіційним білінгвізмом – Канада, Бельгія, Фінляндія, Люксембург, Мальта та інші. Неофіційний білінгвізм відповідає ситуації, коли офіційно визнаною на законодавчому рівні є лише одна з двох мов, якою найчастіше послуговується населення цієї держави.

Як індивідуальна характеристика білінгвізм – це вільне володіння особистістю двома мовами для комунікативних потреб залежно від ситуації чи співрозмовника, з яким відбувається спілкування [10, с. 496].

Розрізняють природний (побутовий) білінгвізм, який виникає у відповідному мовному оточенні й завдяки широкій мовленнєвій практиці, та штучний (набутий у процесі навчальної діяльності). Залежно від вікової стадії оволодіння другою мовою, виокремлюють ранній та пізній білінгвізм. За статусом дії він поділяється на рецептивний, який дає змогу приблизно розуміти другу мову, репродуктивний, що унеможливує сприйняття і переказ текстів другою мовою, і продуктивний, який зумовлює здатність до продукування мовлення другою мовою.

Під двомовним навчанням як процесом набуття штучного білінгвізму ми розуміємо спосіб опанування основ спеціальних знань – загальноосвітніх предметів. Сьогодні в Європі існують різні форми набуття штучного білінгвізму. Нещодавно такий підхід отримав ще одну назву – Integrated Language and Content Learning – інтегроване навчання змісту та мови або CLIL, а ще частіше його називають імерсією. Сьогодні такий вид навчання вже має досить багато форм. Розрізняють ранню та пізню імерсію залежно від віку початку навчання учнів. Повна чи часткова імерсія залежить від того, всі предмети навчальної програми чи тільки деякі з них викладають за допомогою іноземної мови як засобу навчання [10, с. 496].

Здатність до розвитку багатомовності, розширення мовного репертуару забезпечується завдяки тому, що мови вивчаються та застосовуються не ізолювано, а інтегровано. Це викликає їхній взаємовплив, поглиблює комунікативні компетенції. Важливою соціально-політичною детермінантою становлення полікультурної освіти є інтенсивний розвиток інтеграційних процесів як важливої складової поступу сучасного світу, а також прагнення країн інтегруватися у світовий та європейський соціально-культурний простір, зберігаючи при цьому національну неповторність. Інтеграційні процеси сприяють перетворенню Європи в багатомовний простір, у якому всі національні мови мають рівні права. Важливою частиною полікультурної освіти фахівці сьогодні вважають процес набуття іншомовної комунікативної компетенції через використання двомовних освітніх програм із різних предметів, які на міждисциплінарній основі забезпечують досягнення учнями синтезу мовної, предметної та міжкультурної компетенцій.

З огляду на інтеграційні процеси в Європі, тенденції використання англійської мови, а також інших основних європейських мов як засобу міжкультурного спілкування в різних сферах діяльності європейського суспільства для жителів невеликих за площею країн Європи, досконале опанування іноземних мов та досягнення здатності до багатомовного спілкування стає вкрай необхідним. За таких умов двомовність та багатомовність стають невід'ємними ознаками європейського суспільства.

Глобалізаційні та інтеграційні явища суттєво вплинули на ріст потоку масового володіння європейцями сучасними іноземними мовами. Особливо актуальною наприкінці ХХ століття стала англійська мова, яка отримала статус міжкультурного спілкування або *lingua franca*. Англійська, разом із німецькою, французькою, італійською та іншими європейськими мовами, стала все частіше використовуватися для двомовного навчання загальноосвітніх предметів у школах невеликих європейських країн. Поступово в контексті європейської інтеграції такий підхід до навчання набув масовості і задля підвищення ефективності підготовки підростаючого покоління його принципами стали цікавитися, а нерідко й послуговуватися в майже всіх без винятку європейських країнах. Цей процес важко назвати безпідставним, адже двомовна освіта з використанням однієї із основних європейських мов – англійської, німецької, французької чи італійської – готує учнів до життя в інтернаціоналізованому суспільстві Європи та світу, робить їх мобільними та толерантними, підвищує здатність до ефективнішої іншомовної комунікації [6, с. 24].

Ставлення до двомовності у сучасному європейському суспільстві не завжди є позитивним та однозначним. Один із провідних дослідників білінгвізму в Європі У. Вайнрайх зазначає у своїй роботі: «В одних суспільствах до двомовності ставляться з підозрою, а в інших – з повагою. В одних суспільствах перехід з мови на мову допускається, в інших – засуджується» [1, с. 55].

Двомовність навчання в рамках гуманістичної парадигми дозволяє учням використовувати іноземну мову як засіб досягнення світу, опанувати загальноосвітні предмети, спонукає до пізнання різних народів. Сьогодні у світі існує досить багатий досвід двомовного навчання, що дозволяє стверджувати про національні особливості цього освітнього явища.

Знаний фахівець у галузі білінгвізму В. Маккей вважає, що феномен білінгвізму не варто обмежувати лише сферою лінгвістики. Адже лінгвістику цікавить білінгвізм настільки, наскільки ним можна пояснити те, що відбувається з мовою, оскільки саме мова, а не індивід є предметом цієї науки. Білінгвізм як феномен на даному етапі належить до кола наукових інтересів фахівців багатьох галузей знань. Зокрема, доцільно окреслити діапазон проблематики білінгвізму або зв'язки з іншими науками у такий спосіб:

- філософія допомагає осмислити процеси, що відбуваються у ході розвитку особистості та свідомості білінгва;
- психологія розглядає психічний механізм кодування та декодування, питання, пов'язані з двомовним мисленням, пам'яттю білінгва, вплив

білінгвізму на розвиток окремих психічних процесів особи та особистість у цілому;

- культурологія досліджує те, наскільки повно можна опанувати чужу культуру, що саме являють собою механізм та динаміка процесу акультурації;
- соціологія розглядає білінгвізм як частину соціальної культури;
- психолінгвістика допомагає розібратися, коли і з якою метою мова використовується окремими особистостями чи соціальними групами;
- лінгвістика вивчає рівні мовної компетенції, які має двомовна особистість;
- педагогіка вивчає білінгвізм у контексті організації навчального процесу, можливість пізнання світу спеціальних знань за допомогою іноземної мови та вплив білінгвізму на загальний рівень освіченості;
- дидактика відповідає за формування комунікативної компетенції штучного білінгва.

Така широка міждисциплінарність проблеми ще раз доводить її глибину та актуальність. Різні науки роблять свій внесок у розширення знань про білінгвізм.

Для України цінним є досвід європейських країн, де розвиток двомовної освіти пов'язаний не стільки із загальною тенденцією до інтеграції, скільки прагненням до діалогу культур та міжкультурної комунікації.

Діалог культур – це двосторонній чи багатосторонній обмін цінностями матеріальної та духовної культури, міжкультурна комунікація, що спрямована зближення і взаємне збагачення комунікантів. Діалог культур передбачає визнання комунікантами права на існування іншої системи світогляду, її рівноправність із власною. Він також спрямований на розширення духовного та культурного кругозору, засвоєння загальнолюдських цінностей, розвитку образного мислення, набуття емоційного досвіду [5, с. 3].

Мета діалогу культур (міжкультурного діалогу) – формування та вдосконалення міжкультурної комунікації, що означає здатність особистості вступати в діалог із представниками інших культур, сприймати співрозмовника і досягати взаєморозуміння, уникати відчуження і конфлікту.

Міжкультурний діалог на уроках іноземної мови – це не тільки зіставлення двох культур – рідної та вивчаної, а й конкретних представників цих культур як членів різних етноспільнот, носіїв різної ментальності, національного характеру, втілених та зафіксованих у мові, адже мова як частина культури не може розглядатися поза її носіями. Національний характер відображається в матеріальній і духовній культурі народу [12, с. 14]. Навчання іноземної мови має бути спрямоване на формування ціннісної орієнтації індивідуума на рівноправний діалог мов і культур. Культурна особа повинна бути толерантною до проявів чужої культури.

Висновки. Двомовна освіта у Європі та світі розвивається сьогодні на фоні критики традиційних способів навчання іноземної мови, які повною мірою не задовольняють запити сучасного суспільства, оскільки не забезпечують повноцінної підготовки учнів до майбутньої професійної діяльності, не використовують можливостей міжпредметних зв'язків. А навчання з використанням двох мов як засобів навчання в основі своїй має двомовні

освітні програми з різних навчальних дисциплін, що фактично являють собою альтернативний шлях засвоєння предметного змісту навчальних дисциплін засобами рідної та іноземної мов, які спрямовані на досягнення учнями синтезу мовної, предметної та міжкультурної компетенцій. Із точки зору реалізації ідей плюралізму та полікультурного виховання двомовна освіта в країнах Європи найбільш повно виправдовує сподівання. Її мета – інтеграція в сучасний європейський та світовий простір, міжкультурна комунікація і полікультурне виховання.

Україна також має досвід і здобутки у цій галузі, однак не обійшлося і без недоліків. Нині двомовні школи працюють здебільшого у великих містах. Вивчення математики, географії та інформатики ведеться тут переважно англійською. Зважаючи на це, досвід Європи у набутті двомовності та багатомовності в середній школі шляхом використання іноземної мови як засобу опанування загальноосвітніх предметів є надзвичайно корисним та цікавим, його слід вивчати та розумно застосовувати в умовах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1972. – Вып. 6. – 60 с.
2. Гальскова Н. Д. Обучение на билингвальной основе как компонент углубленного языкового образования / Н. Д. Гальскова, Н. Ф. Коряковцева, Е. Ф. Мусницкая, Н. Н. Нечасв. – М., 2001. – 44 с.
3. Іноземна мова в навчальних закладах. – 2007. – № 4 (26). – Липень-серпень. – 24 с.
4. Михайлов М. М. Двужычыце и взаимовлияние языков / М. М. Михайлов // Проблемы двуязычия и многоязычия. – М. : Наука, 1972. – 203 с.

5. Першукова О. О. Європейська багатомовність в освіті / О. О. Першукова // Шлях освіти. – 2000. – № 4. – 26 с.

6. Поликультурная компетентность – фактор развития толерантности студентов / Б. А. Тахохов, Н. А. Богатых // Высшее образование. – 2008. – № 3. – 24 с.

7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика / О. О. Селіванова // Термінологічна енциклопедія. – К., 2006. – 716 с.

8. Ширин А. Г. Билингвизм: поиск подходов к исследованию в отечественной и зарубежной науке / А. Г. Ширин // Вестник Новгородского государственного университета. – Великий Новгород, 2006. – № 36. – 67 с. – (Серия «Гуманитарные науки»).

9. Щерба Л. Языковая система и речевая деятельность / Л. Щерба. – Ленинград : Наука, 1974.

10. Baker Colin. Foundation of Bilingual Education and Bilingualism. Multilingual Matters Limited. – 2001. – 496 p.

11. Foreign Languages in the School Curriculum. A Draft Statement of Policy. – DES and Welsh Office. – 1986. – June.

12. Geof A. Languages for Intercultural Communication and Education: Intercultural experience and Education/Alfred Geof. Multilingual Matters Limited, Clevedon, GBR, 2003. – 242 p.

13. Tomalin B. Cultural awareness. / Barry Tomalin, Susan Stemplesky. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 160 p.

14. Trim J. Language Learning for European Citizenship. Final Report (1989-1996) / J. Trim. – Council for Cultural Cooperation : Council of Europe Publishing, 1997. – 101 p.

Дата надходження до редакції: 22.10. 2014 р.

УДК 37.02:811.111:371.68

Тетяна ГОСПОДИНЧИК,

учитель англійської мови

Рівненського НВК № 12 Рівненської міської ради

ВИКОРИСТАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ЯК ЗАСОБУ СТВОРЕННЯ ІНШОМОВНОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті представлено основні методичні аспекти роботи з аудіовізуальними засобами навчання на уроках іноземної мови. Висвітлено значення аудіовізуальних засобів у процесі навчання, розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності та формування комунікативної компетенції учнів. Запропоновано принципи, методи, форми роботи з аудіовізуальними засобами навчання. Обґрунтовано необхідність створення іноземного середовища на уроці іноземної мови.

Ключові слова: аудіовізуальні засоби, комунікативна компетенція, мовленнєво-мислиннєва діяльність, іноземне середовище, принцип автентичності спілкування.

В статье представлены основные методические аспекты работы с аудиовизуальными средствами обучения на уроках иностранного языка. Освещено значение аудиовизуальных средств в процессе обучения, развития всех видов речевой